

ЧУЖИЙ ДО ЧУЖОГО ПО ЧУЖЕ

Як росіяни привласнюють собі чуже ім'я, чужу історію, чужу землю

Найдревніші імена в людській історії – це назви водойм: річок, озер, заплав, струмочків. Тож люди завжди давали їм назви, аби характеризувати їхні можливості в забезпеченні своєї життєдіяльності. Зрештою, в честь цих водойм на їхніх берегах називаються і людські поселення, а якщо останні виростають в об'єднувальні центри, то передають вказані імена і власному самоврядуванню, бо й самих мешканців теж так називають.

Ось чому ніхто не дивується, чому плем'я, яке розселилося на берегах річки Іжора (тепер у межах російського Санкт-Петербурга), з початку його самоусвідомлення називалося саме іжорою, а тих, хто мешкав навколо Чудського озера неподалік Великого Новгороду – чуддю. Подібне можна сказати і про інші річки та озера на широких просторах нинішньої Російської Федерації від Балтики до Уралу. Але річка, назва якої іменувала б цю державу, – немає!

У той же час, коли на цих теренах з XIV по XVIII століття державне самоврядування іменувалося Московією, то весь світ знав, що так вона іменується від назви своєї столиці – Москви, що одержала її від однойменної річки, на берегах якої цей град заснував київський князь Юрій Долгорукий. З мешорського діалекту угро-фінів саме так означалася болотиста місцевість, якою несло каламутну воду.

Така річка, яка свою назву передала сусідній країні, протікає в Україні – Рось! А її води, поки вона серед глибоких чорноземів допливає до широководного Дніпра, поповнюються з джерел, що розливаються плесами Роставиці, Росави, Росавчика – корінь, як бачимо, один. Таким чином, спорідненість назв водойм у басейні Росі і дало нове ім'я не тільки тамтешньому хліборобському племені полян, а й усім, хто об'єднався разом з ними навколо їхнього політичного й духовного центру – Києва. Рось – Русь – русичі – русини.

Легітимне представництво Києва як головного осередку Руської землі іменується з 852 року в найдавнішому східнослов'янському літописі «Повість врем'яних літ», воно свідчить і про його вихід на міжнародну арену. І наш літописець Нестор саме від візантійського імператора Михайла III (840–867) веде мову про руських князів. А вони з ним уже воювали, і там знали про русичів. Скажімо, свідок облоги Царгорода нашими предками у 865 році па-

триарх Фотій писав: «Нарід неславний, нарід, якого й не рахували, нарід, якого ставили нарівні з рабами, невідомий, – та здобув ім'я, незначний – та став славний, зневажений і бідний – та дійшов високого становища й незліченного богатства...».

Тож коли могутня держава зі столицею на Босфорі іменує терени розселення наших предків Руською землею, то, з усього видно, там уже і політично ідентифікували її. Принаймні, можемо стверджувати про міжнародне визнання Русі 860 року, коли Візантія укладає договір з київськими князями Аскольдом і Диром після їхнього вдалого походу на Царгород.

А згодом, коли київські князі стали сватами всієї Європи, то там на багато століть залишилися історична пам'ять про величну Русь, яка, підкоривши терени угро-фінів від Балтики до Уралу, поширила туди з «матері гордів руських» світло знань та Боже слово.

Зрозуміло, що нічим подібним не могла похвалитися Московія. Тож з часу проголошення концепції Третього Риму (1492 рік) там мріють не тільки захопити землі колишньої Русі по Віслу, а й привласнити всі її значні здобутки цивілізаційного поступу. Особливо в розвитку освіти й науки, оскільки духовність у «блокам'яній» відчутно відставала від європейських традицій.

Один з представників Західної Європи ось таким чином описував московське життя: «вони ані не займаються ніякою наукою, ані не виявляють ні найменшого бажання до засвоєння якоїсь науки, навпаки, вони проживають у такій страшній темряві, що вважають, що людина не спроможна виготовити календаря, якщо вона не є чарівником, як також передбачити оборот місяця та його затемнення, якщо вона не порозуміється з чортами». Інший іноземець додавав: «Проживаючи в страшній темноті, представники московського суспільства ще й вихвалялися, що вони є одиницями правдивими християнами, натомість засуджували духовенство Заходу».

Тому, користуючись бездержавністю нашого народу, московські самодержці починають поступово прибирати до своїх рук усі цивілізаційні досягнення українства. А щоб закріпити їх за собою остаточно, Петро I наказав змінити назву своєї держави на *Росію*, що було одозвучним з терміном *Русь*. Тобто, на очах байдужого Заходу чужі за походженням москвини, прийшовши на чужу для них територію й оголосили все чуже для них українське своїм – *руським*, яке легко сприймається замість *руського* – справжнього українського.

Від того часу вся наша творча еліта, починаючи з церковних хористів, опиняється на Московщині, де вона вже працює в різних галузях як *русская*, представляючи свої таланти як надбання тамтешньої мішанини різних етносів. Небагатьом з наших земляків пощастило залишитися з власною національною душею.

Розробляючи програму знищення українства як нації, російське самодержавство особливо увагу в ній відводило православній церкві, яка виконувала роль чи не найважливішого денационалізатора. Скажімо, як тільки після поділів Польщі до Росії відійшли Волинь, Берестейщина, Холмщина і Підляшшя, одразу ж було запущено процес ни-

щення греко-католицької церкви на цих теренах, вірних якої змушували переходити до чужої їм російської православної.

Другою за чергою надійшла зміна адміністративних кордонів, аби, наприклад, ту ж Берестейщину назавжди відірвати від суцільного етнічного розселення, оскільки її включують до Гродненської губернії, де українці Берестейського, Кобринського, Більського й частини Пружанського повітів були зовсім чужими для тамтешніх білорусів. Крім того, не один десяток років місцеве українське населення передавалося з однієї до іншої єпархії: спочатку до Мінської, потім до Литовської, а згодом – до Гродненської. А все для того, як розуміли самі жителі українських повітів, аби вбити в них національну свідомість.

Подібна практика для роз'єднання українства для майбутньої планової русифікації була вчинена царським самодержавством і щодо Нижнього Подоння. Щоб прискорити асиміляцію нащадків тих славетних козацьких формувань, які прийшли на Дон із Запорозжя і вже поступово розפורшувалися в конгломераті різних народів на території Війська Донського, туди 1888 року вольовим рішенням включено і три округи української Катеринославської губернії – Ростовський, Таганрозький і Олександрово-Грушевський.

Ігнорування історичних традицій розселення українців перекреслювалося і на Слобожанщині, де значні терени були включені до складу Воронежської та Курської губерній, хоч вони навіть територіально тяжіли до свого природного центру – Харкова.

Прагнення якомога швидше знівелювати в місцях нового оселення звичаєві традиції та духовність українства, трансформуючи їх в чужі нам канони, викликало рішення царських властей реорганізувати українське за національним складом Чорноморське козацьке військо в змішане Кубанське, включивши до його складу частини колишнього Кавказького лінійного, яке формувалося з донців. Крім того, заснованим українськими переселенцями новим станицям влада давала назви, що не мали жодного відношення до історичної пам'яті нашого народу – вони мали б свідчити про нібито їхнє російське походження: Калужская, Пензенская, Рязанская, Тверская тощо. А вселені до них Швеці, Мельники, Ковалі, Іваненки, Тищенки, Крамарі, Шевченки, Шаповали, Сушки, Бабії та інші, що прийшли на Кубань саме з України, ставали за документами Швецови, Мельнікови, Ковальови, Іваненкови, Тищенко, Крамарови, Шевченкови, Шаповалови, Сушкови, Бабієви...

Переселення українців на нові землі протягом багатьох століть, як правило, викликалося потребою використати їхній хліборобський талант для освоєння родючих перелогів. З середини XVIII століття українське селянство розпочинає розорювати великі масиви заволзьких степів, означуючи нові поселення батьківськими назвами з рідної сторони. А невдовзі цей процес поширюється в оренбурзькі степи, в Приуралля. З другої половини XIX ст. українські хлібороби вже господарюють у казахських степах, створюючи такий величезний регіон власного розселення, як Сірий Клин.

Там, до речі, царський уряд не протривав перенесенням з України власним назвам нових поселень, як це було на Кубані. Очевидно, з розрахунку на те, що відірвані від батьківщини селяни в нових умовах швидко засимілюються. Тим паче, що в селищах, які закладалися в степах, планувалося вселяти 40 відсотків українських родин і по 30 – російських і білоруських – у розрахунку на те, що росіяни й білоруси об'єднуються проти українців. На практиці ж виявилось, що більшість переселенців з чужої нам за духом й укладом Московщини пішли в лісисті місцевості

побіля води й залізниці, а білоруси як ближчі за менталітетом охочіше приставали на союз з українцями в хліборобській сторони.

Тому й з'являються наприкінці XIX ст. в Північному Казахстані в першій переселенській хвилі села з переважною, якщо не повністю з українською людністю. Така ж тенденція спостерігається і в хліборобському освоєнні Туркестану, де порожні, але багаті землі, якими раніше кочували киргизи зі своїми численними отарами, «тепер представляють з себе заселені культурні оазиси, в яких зустрінете і типову українську хату, і господарство, і українську мову, і волів, запряжених у довгий високий віз, і червоношоку в кольорових сарафанах і сорочках українську молодь, що взято виспівує свої пісні про вільну Україну».

Українські назви з'являються також і в Сибірі неісходимому, й на Далекому Сході. Туди будуть спрямовуватимуться міграційні потоки з усіх населених нашим етносом регіонів. А згодом понад 20 тисяч українців Кубані переселяються до Муганської долини на Закавказзі. Не забезпечуючи їх, як і скрізь, національною школою, царське самодержавство, щоправда, поки що не забороняло їм співати. Французький інженер Мармон, який 1834 року побував у Криму, так закінчує свій опис Керчі: «З усіх утіх, які ми мали, я був особливо зворушений козацькою піснею, і найчудовіші голоси співали сумні, меланхолійні пісні сповнені солодкою мелодією».

Таку «вседозволеність» царських властей грубо зупинили їхні наступники – російські більшовики. Наприкінці 1932 року вони вирішили, що «хохли» вже свою місію щодо обрусіння чужих і далеких від Москви теренів виконали, тому під приводом невиконання непосильних хлібзаготівель у Кремлі було ухвалено припинити «небольшевистскую» українізацію й заборонити все українське за межами УСРР.

Відтак мільйони українців на Північному Кавказі, Слобожанщині, Поволжі, Уралі, Західному Сибіру, Казахстані, Туркестані, Далекому Сході, Закавказзі, Москві й Ленінграді були позбавлені бути такими. Все ними зворене, оголошувалося «гениєм русского народа». Зокрема, з того часу в місцях хліборобської колонізації аж до Тихого океану засновані нашими предками Київки, Полтавки, Чернігівки подаються як «русские села».

До речі, наявність таких насильно зрусифікованих українських поселень у Північному Казахстані тепер проголошується московськими великодержавними шовіністами як підстава приєднати їх до «матушки Росии».

У міжвоєнний період першої половини XX століття поневолені українці на західних теренах нашого етнічного розселення знайшли дієвий спосіб самоорганізації власного економічного життя. Тоді вони активно втілювали в життя підтримане митрополитом Андреем Шептицьким ось таке гасло: «Свій до свого по своє!». Це давало можливість українцям виживати в конкурентній боротьбі, оскільки вони, виробляючи власними силами зі своєї сировини товари, зокрема, продовольчі, збували їх серед наших людей, що сприяло як нагромадженню українського капіталу, так і зайнятості національних робочих рук.

У діях наших північно-східних сусідів стосовно українців бачимо природжену ознаку нахабно привласнювати створене чужою працею. А такі вчинки можна оцінювати однозначно: чужий до чужого по чуже...

Володимир СЕРГІЙЧУК,
завідувач кафедри історії світового українства
КНУ імені Тараса Шевченка,
доктор історичних наук, професор